

Vývoj řízení vysokého školství v Polsku a Rumunsku v období postkomunistické transformace

V období postkomunistické transformace procházely hlubokými změnami nejen politický a ekonomický systém transformovaných zemí, ale také vysoké školství. Změny ve vysokém školství zahrnovaly mimo jiné obnovení profese akademika, reformu veřejného sektoru, masifikaci, marketizaci, europeizaci a internacionalizaci celého systému. Tyto změny proběhly během podstatně kratšího období než v západoevropských zemích, navíc v podmínkách přechodu k demokracii a tržní ekonomice. Intenzivní proces změny a adaptace u východoevropských vysokoškolských systémů vyústil v heterogenní soubor politik a institucí odrážejících historické kořeny a tradice místních univerzit i zavádění tržně orientovaných mechanismů inspirovaných často západní praxí. Michael Dobbins (2017) ukazuje na příkladu Polska a Rumunska, jak se v průběhu transformačního období měnil způsob řízení (governance) vysokého školství.

Autor aplikuje teoretický přístup vycházející z institucionálního izomorfismu a historického institucionalismu a mapuje směřování vývoje systémů v obou zemích z perspektivy tří ideálních typů řízení vysokého školství: státocentrického modelu, modelu akademické samosprávy a tržního modelu. Po roce 1989 se systémy veřejného vysokého školství vyvíjely v obou zemích odlišným směrem. Zatímco polská ekonomika prošla v devadesátých letech obdobím šokové liberalizace, místní vysoké školství zůstalo relativně imunní vůči tlakům na silnější marketizaci a akademická komunita se rychle konsolidovala s cílem znovuobnovit základy předkomunistického humboldtovského modelu založeného na akademické samosprávě, ovšem nedošlo k vytvoření silných kapacit pro excelentní výzkum. Naproti tomu v Rumunsku se rozvíjela tržní ekonomika zpočátku pomaleji, vláda zde ale v podstatě provedla šokovou protržní reformu ve vysokém školství na základě inspirace z politik anglosaských zemí. Od základního směru nastaveného v devadesátých letech se obě země významně neodchýlily ani v rámci Boloňského procesu.

Oba modely se však ukázaly jako nevhodné pro využití akademických výstupů a vědecké produktivity na podporu globální konkurenceschopnosti země založené na domácím lidském a průmyslovém kapitálu. Nová ekonomická hierarchie posílená vstupem do EU spolu se slabým výkonem univerzit ze středovýchodní Evropy v mezinárodních žebříčcích odhalily zranitelnost obou zemí a patrně do určité míry podnítily rekonvergenci směrem ke smíšenému modelu. V obou systémech obou zemí tak lze pozorovat více prvků státních, tržních i humboldtovských. Rumunsko zjevně konverguje ke dříve slabě institucionalizovanému humboldtovskému ideálu výzkumné univerzity, zatímco Polsko, které ztratilo výzkumné kapacity na počátku postkomunistické transformace, znovu konverguje ke stejnému ideálu. V obou systémech lze nyní pozorovat posílení aktivity státu po předchozím ústupu z vlivu na vnitřního fungování univerzit (v Polsku v roce 1989 a v Rumunsku na konci devadesátých let), kdy se stát snaží vynucovat nové konkurenční, tržně orientované mechanismy na podporu výstupů univerzit a vytváření užitných vazeb na byznys. Stát tak stále víc funguje jako „tržní inženýr“ autonomních univerzit směřovaných k základnímu i aplikovanému výzkumu.

V Polsku s dříve převládajícím humboldtovským modelem stát přidává více trhu a současně reinstitucionalizuje roli univerzit v základním i aplikovaném výzkumu. V Rumunsku, kde se vysoké školství rychle transformovalo ze státocentrického na tržní model, dochází v současnosti k přidání humboldtovských prvků (posílení výzkumné role univerzit a akademické samosprávy) a státem vynucených protržních opatření na podporu výzkumných kapacit (např. výkonové financování výzkumu).

Lze tak konstatovat, že modely rekonvergují k novému hybridnímu modelu řízení, které autor definuje jako „státem vynucený kompetitivní humboldtismus“ usilující o (znovu)obnovení výzkumné role univerzit na podporu domácího výzkumu a inovací. Nová hybridní konstelace

umožní oběma zemím současně reagovat na globální tlaky na změnu a usilovat o osvobození od ekonomické závislosti na Západu a přitom se zcela nezbatit historických institucí. Systémy vysokého školství v Rumunsku i Polsku řešily v období postkomunistické transformace v řadě ohledů podobné problémy jako české vysoké školství, srovnání jejich vývoje tak může přinést užitečné zkušenosti a zjištění pro české tvůrce politik.

Zdroj: Michael Dobbins (2017): Exploring higher education governance in Poland and Romania: Re-convergence after divergence?, European Educational Research Journal, DOI: 10.1177/1474904116684138

Odkaz: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1474904116684138>

Karel Hanuš
(bez jazykové korektury)